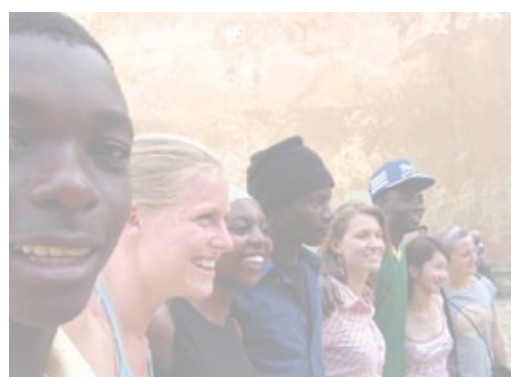
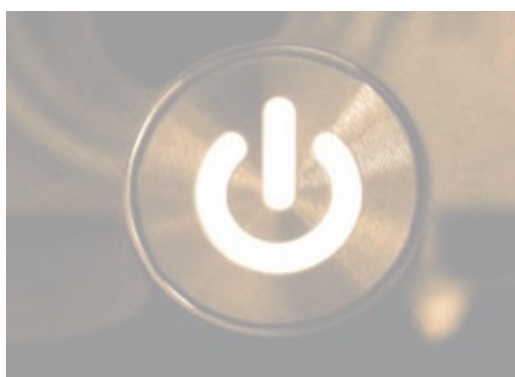

KUPUJ ODPOWIEDZIALNIE!

Twoje pieniądze kształtują świat

Scenariusz zajęć lekcyjnych dla uczniów szkół ponadpodstawowych

Autorki

Maria Huma (rozdział I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII)

Małgorzata Krzystkiewicz (rozdział IX)

Skład i łamanie

AR1900

Copyright © by Maria Huma (rozdział I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII) 2007

Copyright © by Małgorzata Krzystkiewicz (rozdział IX) 2007

Copyright © by Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć 2007

Kopiowanie jest dozwolone pod warunkiem wskazania źródła.

Więcej informacji: www.ekonsument.pl

Kraków 2007

Polska Zielona Sieć
ul. Sławkowska 26a
31-014 Kraków
www.zielonasiec.pl

Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską w ramach programu Środki Przejściowe 2004. Za treść publikacji odpowiada Polska Zielona Sieć, poglądy w niej wyrażone nie odzwierciedlają w żadnym razie oficjalnego stanowiska Unii Europejskiej.

Spis treści

Kupuj odpowiedzialnie!	7-8
Konsumpcjonizm – nowa religia mas?	9-10
Sprawiedliwy Handel	11-13
Ekoznaki czyli jak wybierać produkty przyjazne środowisku	14-15
3 R czyli: reduce, reuse, recycle	16-17
Żywność	18-19
Zmiany klimatu, CO ₂ i Ty	20-21
Woda – nasze wspólne dobro	22-23
Odpowiedzialny biznes	24-25

Kupuj odpowiedzialnie! – Twoje pieniądze kształtują świat

„Kupuj odpowiedzialnie! – Twoje pieniądze kształtują świat” to konsumencka kampania edukacyjna dla młodych ludzi, realizowana przez Polską Zieloną Sieć.

Celem kampanii jest kształtowanie wśród młodzieży szkolnej proekologicznych i prospołecznych postaw konsumenckich.

Częścią programu jest prowadzenie zajęć w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Kampania oraz prowadzone zajęcia mają uświadamiać m.in. to, że możemy przeciwstawić się bezmyślnemu rozdawaniu foliowych torebek w sklepie biorąc na zakupy własną torebkę, np. płócienną. Zaopatrując się w lokalnych sklepach, oszczędzamy paliwo i wspieramy swych sąsiadów. Kupując jedzenie, warto pytać o żywność z gospodarstw ekologicznych. W ten sposób nie tylko chronimy środowisko, ale dajemy zarobić ekologicznym producentom, którzy dzięki temu mogą dalej inwestować w czyste, zdrowe technologie produkcji. Wybierając produkty Sprawiedliwego Handlu, wspieramy ubogich producentów z krajów Trzeciego Świata.

Niniejsza publikacja jest zbiorem scenariuszy do przeprowadzenia zajęć na temat odpowiedzialnej konsumpcji. Wraz z poradnikiem edukacyjnym dla uczniów „Kupuj odpowiedzialnie! – Twoje pieniądze kształtują świat” oraz płytą CD określa zakres merytoryczny i metodologię pracy z uczniami szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.

Tematycznie, zbiór scenariuszy odpowiada dziewięciu rozdziałom opracowanym w poradniku edukacyjnym. Każdy scenariusz przewidziany jest do realizacji 45-minutowych zajęć. Nauczyciele mają więc duży wybór tematów do pracy z uczniami. Realizacja zajęć przewiduje konieczność korzystania z poradników edukacyjnych „Kupuj odpowiedzialnie! – Twoje pieniądze kształtują świat” (zarówno przez nauczycieli jak i przez uczniów). Dodatkowym środkiem dydaktycznym mającym na celu uatrakcyjnienie zajęć i zilustrowanie niektórych zagadnień jest multimedialna płyta z prezentacją PowerPoint.

Wszystkie materiały niezbędne do przeprowadzenia zajęć znajdują się także na stronie internetowej www.ekonsument.pl.

Kupuj odpowiedzialnie!

Cele

Po zakończeniu zajęć uczeń/uczennica:

- potrafi wyjaśnić czym jest odpowiedzialna konsumpcja
- rozumie w jaki sposób codzienne zakupy wpływają na życie innych ludzi oraz na stan środowiska przyrodniczego
- potrafi argumentować swoje stanowisko dotyczące etyki w dokonywaniu zakupów
- nabywa pozytywnych nawyków związanych z zakupami

Metody

burza mózgów, dyskusja, praca zespołowa, wykład

Użyte środki

poradniki edukacyjne, prezentacja PowerPoint, duże arkusze papieru, pisaki

Przebieg zajęć

1. Poproś uczniów, aby wymienili wszystkie skojarzenia związane z tytułem lekcji. Zapytaj, czy lubią robić zakupy, co najbardziej lubią kupować, jak często robią zakupy, do jakich sklepów chodzą najczęściej, co dziś jest fajnie mieć i co jest modne. Następnie spytaj o drugi człon tematu zajęć: czym według nich jest „odpowiedzialność”? Kto za co jest odpowiedzialny i czym jest odpowiedzialność za środowisko oraz za życie innych ludzi, zwłaszcza przyszłych pokoleń?
2. Następnie zapytaj uczniów, na co zwracają uwagę robiąc zakupy. Wymienione aspekty, którymi uczniowie kierują się podczas zakupów, zapisz na tablicy.
3. Zaproponuj aby wszyscy w klasie sprawdzili metki swoich ubrań i zobaczyli, gdzie były wyprodukowane. Podsumuj burzę mózgów i zabawę w metki. Pokaż, że poza ceną, marką i jakością produktu są też inne rzeczy na które warto zwracać uwagę robiąc zakupy, np. skąd produkty pochodzą.
4. Postępując się prezentacją PowerPoint przedstaw uczniom historię Omesede Bonsu kładącą nacisk zwłaszcza na wielkość jej zarobków w stosunku do ceny, jaką płacimy za gotowy produkt w sklepie. Wytłumacz uczniom, że wiele firm, by móc zaoferować konsumentom jak najtańszy produkt, a sobie jak największy zysk, na wszelkie sposoby minimalizuje koszty produkcji. Firmy łączą się tworząc giganty – ponadnarodowe korporacje oraz korzystają z taniej siły roboczej kupując materiały do swych wyrobów w biednych regionach świata (tzw. Trzeciego Świata) lub przenosząc tam swoje linie produkcyjne. Wyjaśnij, że sytuacja ta nie dotyczy tylko szycia ubrań, ale także wytwarzania kosmetyków, sprzętu elektronicznego, żywności, napojów, zabawek i wielu innych produktów.
5. Poproś uczniów, aby z poradników przeczytali tekst znajdujący się w ramce „Warunki pracy” po czym przeprowadź dyskusję na temat warunków pracy ludzi w Trzecim Świecie. Wspólnie zastanówcie co my – jako konsumenci, możemy zrobić, aby walczyć z tym zjawiskiem. Podstawowym rozwiązaniem powinno być unikanie kupowania produktów wyprodukowanych w krajach znanych z brutalnego łamania praw człowieka (Birma, Indonezja, Chiny, Indie, Pakistan, Tajwan, Korea Północna).

6. Podziel klasę na 7 zespołów. Każdej grupie przydziel jeden rodzaj produktu (ubrania, kosmetyki, płyny do mycia naczyń i chemia domowa, komputery, paliwo, napoje, zabawki) i poproś uczniów, aby opracowali „kodeks” (zbiór krótkich postulatów) odpowiedzialnego kupowania dla swojej grupy produktów. Na zadanie to przeznacz około 10-15 minut. Pomagaj każdej z grup zwracając ich uwagę przede wszystkim na takie kwestie jak: wybieranie lokalnych sklepów bądź producentów, kupowanie towarów wyprodukowanych w Polsce, unikanie kupowania produktów pochodzących z krajów znanych z brutalnego łamania praw człowieka, nie kupowanie produktów testowanych na zwierzętach, wybieranie produktów posiadających certyfikat Sprawiedliwego Handlu i rolnictwa ekologicznego, kupowanie towarów bez opakowania lub w opakowaniu przyjaznym dla środowiska itd. Na koniec poproś, aby każda z grup zaprezentowała swój „kodeks” zapisując go na dużym arkuszu papieru, a następnie porównała zapisane hasła z informacjami zawartymi w ramkach w poradniku.
7. Zaproponuj stworzenie jednego, wspólnego dla wszystkich grup produktów „kodeksu” odpowiedzialnego kupowania. Powiedz uczniom, aby gotowy „kodeks” zapisali na dużym arkuszu papieru i powiesili w widocznym miejscu w swojej klasie.
8. Na zakończenie lekcji, jako pracę domową, zaproponuj zadanie z poradnika.

Przydatne linki

www.ekonsument.pl

[strona naszej kampanii „Kupuj odpowiedzialnie!”]

www.mlodykonsument.pl/shared/upload/editor/Dobre%20zakupy.pdf

[poradnik „Dobre zakupy”, czyli analiza wybranych grup produktów pod kątem odpowiedzialnej konsumpcji]

www.efte.org

[świadoma konsumpcja z grupą eFTe]

www.zielonemigdaly.pl

[ciekawostki ze świata ekologicznych zakupów]

www.ethicalconsumer.org

[brytyjska organizacja promująca etyczną konsumpcję]

www.coopamerica.org

[Responsible Shopper – wszystko o firmach]

www.cleanclothes.org

[tu znajdziesz informacje o warunkach pracy przy produkcji odzieży]

www.globalnepoludnie.pl

[więcej o globalnym Południu]

Konsumpcjonizm – nowa religia mas?

Cele

Po zakończeniu zajęć uczeń/uczennica:

- rozumie czym jest konsumpcjonizm i zjawisko hiperkonsumpcji (nadkonsumpcji)
- rozumie dlaczego ważne jest abyśmy starali się ograniczać ilość kupowanych przez siebie towarów
- zna stosowane przez handlowców i sprzedawców metody manipulacji marketingowych
- wie jak nie ulec sklepowym pułapkom

Metody

burza mózgów, dyskusja, praca zespołowa, wykład

Użyte środki

poradniki edukacyjne, duże arkusze papieru, pisaki

Przebieg zajęć

1. Na początek zapytaj uczniów, czy spotkali się z pojęciem „konsumpcjonizmu”, z czym im się ono kojarzy oraz co to pojęcie oznacza. Poproś, aby uczniowie wymienili wszystkie skojarzenia zapisując je na tablicy. W razie potrzeby uzupełnij wypowiedzi uczniów.
2. Zaproponuj, aby uczniowie, pracując w parach, zapoznali się z tekstem Agnieszki Mitraszewskiej z „Gazety Wyborczej” znajdującym się w ramce w poradniku, a następnie opracowali odpowiedzi na pytania znajdujące się pod nim. Zachęcając jednocześnie całą klasę do dyskusji, zaproponuj, aby jedna z par zreferowała przygotowane przez siebie odpowiedzi. Zwróć szczególną uwagę na środowiskowe konsekwencje nadmiernej konsumpcji oraz na ich własną postawę wobec tego zjawiska. Zapytaj, czy zdarza im się kupować więcej niż potrzebują. Może niektóre z ubrań, znajdujące się w ich szafach założyli tylko raz? A jedzenie? Czy nie zdarzyło im się wyrzucić jakiegoś produktu, tylko dlatego że skończył mu się termin przydatności do spożycia? Wyjaśnij, że nadmierna konsumpcja to nie tylko strata energii i surowców, których może zabraknąć dla przyszłych pokoleń, ale także ogromna ilość odpadów, które codziennie wytwarzamy. Na koniec dyskusji poproś uczniów, żeby wcielając się w rolę pracowników organizacji pozarządowej, wymyślili kilka skutecznych sposobów na propagowanie zrównoważonej konsumpcji wśród młodych ludzi w Polsce (np. Internet bądź spotkania ze znanymi artystami propagującymi taką postawę). Wymienione propozycje zapisz na tablicy.
3. Zwróć uwagę także na inne aspekty związane z hiperkonsumpcją – np. na coraz większe zadłużanie się społeczeństw.
4. Zapytaj uczniów gdzie najczęściej robią zakupy. Zapisz na tablicy wymienione miejsca. Wyjaśnij, które z nich George Ritzer, autor książki „Magiczny świat konsumpcji” określa mianem „świątyni konsumpcji” i czym się one charakteryzują. Następnie zaproponuj dyskusję na temat tego, jaką rolę w zjawisku nadmiernej konsumpcji one odgrywają. Korzystając z poradnika przedstaw kilka najczęściej stosowanych tam metod manipulacji marketingowych.

5. Poleć uczniom, aby pracując w parach wykonali ćwiczenie z poradnika dotyczące sztuczek i trików handlowych. Poproś aby uczniowie zastanowili się, którym ze stosowanych powszechnie metod manipulacji jest im najtrudniej się oprzeć.

Przydatne linki

www.mlodykonsument.pl/shared/upload/editor/Jak_kupowac.pdf

[wszystko o sztuczkach i trikach marketingowych, czyli poradnik „Jak kupować by nie dać się upolować”]

www.bialegawrony.org

[Fundacja „Białe Gawrony”]

www.eko.org.pl/kropla/29/konsumpcjonizm.html

[„Kropla” o konsumpcjonizmie]

Sprawiedliwy Handel

Cele

Po zakończeniu zajęć uczeń/uczennica:

- zna niesprawiedliwe reguły rządzące handlem międzynarodowym
- potrafi ocenić sytuację rolników i producentów z krajów Trzeciego Świata
- potrafi wskazać działania, jakie mogą być podjęte w celu poprawy sytuacji producentów z krajów biednych
- rozumie pojęcie „Sprawiedliwy Handel”
- zna zasady Sprawiedliwego Handlu
- wie gdzie może kupić produkty Sprawiedliwego Handlu w Polsce
- zna podstawowe informacje dotyczące upraw roślin prowadzonych w krajach Trzeciego Świata

Metody

dyskusja, burza mózgów, praca zespołowa, wykład, gra dydaktyczna

Użyte środki

poradniki edukacyjne, prezentacja PowerPoint, kserokopie kart zawodowych, duże arkusze papieru, pisaki, karteczki samoprzylepne

Przebieg zajęć

1. Rozpocznij zajęcia od zapytania o najpopularniejsze ciepłe napoje (kawa, herbata, kakao) i ulubione owoce. Porozmawiajcie o roli tych produktów w życiu społecznym (randki w kawiarniach, zaproszenie na herbatkę, poranne kakao jako synonim zdrowia, świeżo wyciśnięty sok pomarańczowy, koktajl bananowy).
2. Następnie przedstaw krótko sytuację ekonomiczną wytwórców tych produktów na tle reguł handlu międzynarodowego. Możesz też zaproponować uczniom, aby z poradników przeczytali tekst „Lawrence Seguya – przeżyć z uprawy kawy?”
3. Zaproponuj uczniom bananową grę. Podziel klasę na 5 grup. Każdej grupie przydziel odmienną rolę: pracownika plantacji (robotnika rolnego), właściciela plantacji, przewoźnika, importera i właściciela sklepu. Rozdaj uczniom karty zawodowe i poproś, aby przeczytali informacje dotyczące swojej grupy zawodowej. Narysuj na tablicy rysunek pustego banana i powiedz, że kosztuje on złotówkę. Zadaniem każdej z grup jest ustalenie jaką część dochodu ze sprzedaży jednego banana powinna ona uzyskać. Poproś, aby uczniowie dokładnie rozważyli ilość pracy jaką muszą wkładać, na czym ta praca polega oraz jakie koszty muszą ponosić. Po 5-10 minutach poproś każdą z grup, aby przedstawiła wyniki swoich ustaleń. Napisz te kwoty na rysunku banana. Jeżeli suma przekracza cenę banana (złotówkę), skłoń uczniów do dyskusji między grupami i wynegocjowania podziału dochodów. Następnie – posługując się prezentacją PowerPoint lub rysując na tablicy banana podzielonego na kawałki, których wielkość zależy od przychodu danej grupy zawodowej – przedstaw jak taki podział naprawdę wygląda. Na zakończenie tej części zajęć przeprowadź dyskusję na temat sytuacji producentów i rolników w krajach Trzeciego Świata:

- jak się czują pracownicy plantacji?
- jaki podział byłby bardziej sprawiedliwy?
- w jaki sposób pracownicy mogą dostać więcej?
- co mogą zrobić konsumenci?
- czy byłibyśmy w stanie płacić więcej za banany wiedząc, że dostają oni godziwy i sprawiedliwy dochód za swą pracę?

Karty zawodowe:

Pracownik plantacji:

Jesteś pracownikiem ogromnej plantacji bananów, na której pracuje około 250 osób. Codziennie wstajesz około godziny 5.00 rano i, z krótkimi przerwami, pracujesz do godziny 20.00 w trudnych i wyczerpujących warunkach. Pomimo, że na plantacji pracujesz od dwóch lat, nie jesteś na niej zatrudniony na stałe. Nie przysługuje Ci więc żadne ubezpieczenie ani świadczenia socjalne. Nie możesz też zapisać się do związków zawodowych, gdyż od razu zostałbyś zwolniony. Do Twoich zadań należy: mycie bananów (cały dzień masz ręce zamoczone w wodzie), nawożenie roślin środkami chemicznymi, w tym pestycydami (co jest bardzo niebezpieczne dla zdrowia i może wywołać raka, bezpłodność bądź uszkodzenia płodu), nakrywanie owoców plastikowym materiałem w celu ochrony przed zniszczeniem wywołanym pogodą, szkodnikami i pestycydami, ścinanie dojrzałych owoców (w tym celu musisz dźwigać maczety i inne ciężkie narzędzia). Twoje codzienne zmartwienia to, czy wystarczy Ci pieniędzy żeby posłać dzieci do szkoły i zapewnić rodzinie odpowiednią opiekę medyczną. Dlatego zależy Ci na tej pracy pomimo, że czujesz się niegodziwie wynagradzany/wynagradzana i zdajesz sobie sprawę z tego, że na plantacji wykorzystywana bywa praca dzieci, które zarabiają jeszcze mniej niż Ty.

Właściciel plantacji:

Jesteś właścicielem ogromnej plantacji bananów, na której zatrudniasz około 250 pracowników. Koszty prowadzenia plantacji są wysokie: drogie pestycydy, benzyna do samolotu spryskującego nimi plantację, narzędzia i maszyny, koszty prawników w sytuacji zaskarżenia przez pracowników, którym zdarzyły się wypadki podczas pracy. Do tego musisz wciąż modernizować plantację i ponosić koszty związane z ogromnym ryzykiem nieurodzaju, klęsk żywiołowych, plag szkodników.

Przewoźnik:

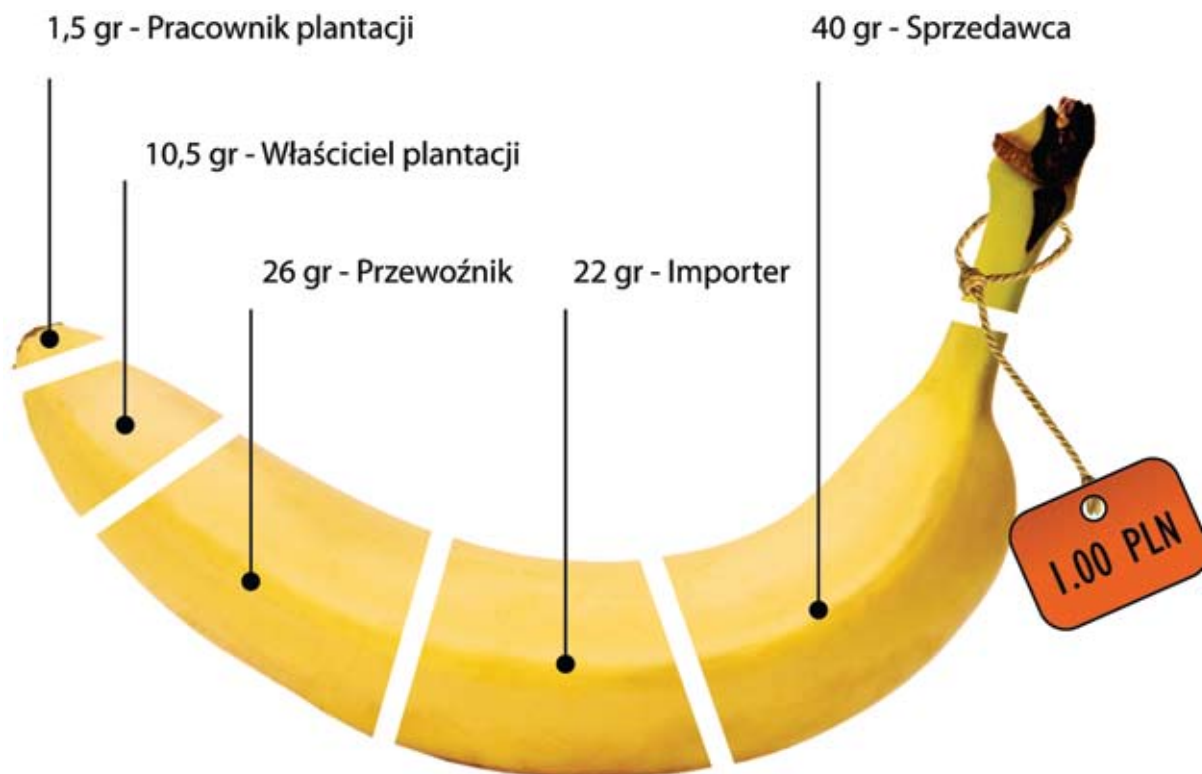
Jesteś właścicielem firmy transportowej. Posiadasz 5 dużych statków, na których przewożysz banany między Ameryką Południową a Europą. Przewiezienie jednego załadunku może trwać nawet do pięciu tygodni. Na statku banany przechowywane są w ogromnych chłodniach, aby nie dojrzewały w trakcie przewozu. Zakup i utrzymanie statków to ogromną inwestycją, na którą wzięłeś spory kredyt. Dodatkowo, musisz ponosić opłaty portowe zarówno w porcie załadunku, jak i rozładunku towaru.

Importer:

Jesteś importerem bananów z Ameryki Południowej. Twoja firma to ogromne przedsięwzięcie wymagające rozbudowanego zaplecza administracyjnego i logistycznego. Aby sprowadzać banany do Europy, musisz płacić ubezpieczenie, podatki, cła, co wiąże się ze sporymi kosztami. Banany przewożysz ciężarówkami z portu do dojrzewalni, gdzie przez około tydzień dojrzewają w pomieszczeniach ze stałą temperaturą, po czym są sortowane według rozmiaru, pakowane, ważone i sprzedawane do hurtowni bądź do supermarketów.

Właściciel sklepu:

Posiadasz supermarket, w którym sprzedajesz dojrzałe banany. Potrzebujesz bardzo wielu pracowników do jego obsługi. Ponosisz wysokie koszty utrzymania sklepu: prąd, transport, torby na zakupy itd. Aby przyciągać do siebie klientów, wciąż musisz inwestować w reklamę i promocję. Dodatkowo, aby być konkurencyjnym, musisz powiększać asortyment lub zwiększać ilość sklepów. Ponosisz duże ryzyko związane z psuciem się produktów. Banany musisz sprzedawać szybko, zanim przejrzeją i zbrązowieją.

4. Kolejny etap zajęć dotyczy pojęcia „Sprawiedliwy Handel” i standardów w nim obowiązujących. Poproś uczniów by każdy z nich na małej karteczce dokończył zdanie „Sprawiedliwy Handel to...” Przygotuj duży arkusz papieru – w jego centralnej części narysuj logo Fairtrade, a następnie poproś uczniów, aby przykleili swoje karteczki wokół logo. Omów zasady i cele Sprawiedliwego Handlu korzystając z poradników edukacyjnych. Możesz zaproponować uczniom, aby przeczytali tekst „Rosie Lembusi – korzyści ze Sprawiedliwego Handlu”. Nie zapomnij opowiedzieć uczniom na temat funkcjonowania i możliwościach zakupu produktów Sprawiedliwego Handlu w Polsce.
5. Na zakończenie, poleć uczniom, aby pracując w parach rozwiązali test i sprawdzili ile wiedzą o uprawach roślin prowadzonych w krajach Trzeciego Świata.

Przydatne linki

www.sprawiedliwyhandel.pl

[Stowarzyszenie Sprawiedliwego Handlu „Trzeci Świat i My”]

www.sklep.sprawiedliwyhandel.pl

[sklep Sprawiedliwego Handlu on-line i lista sklepów sprzedających produkty Fair Trade w Polsce]

www.fairtrade.net

[strona Fairtrade Labelling Organizations International (FLO)]

www.oxfam.org.uk/what_we_do/fairtrade

[kampania międzynarodowej organizacji Oxfam]

www.ifat.org

[Międzynarodowe Stowarzyszenie na rzecz Sprawiedliwego Handlu]

Ekoznaki czyli jak wybierać produkty przyjazne środowisku

Cele

Po zakończeniu zajęć uczeń/uczennica:

- potrafi wyjaśnić czym są ekoznaki i ekologiczna certyfikacja
- zna znaczenie różnych ekoznaków, znaków rolnictwa ekologicznego i ekologicznych znaków informacyjnych
- przy wyborze produktów uwzględnia znaki ekologiczne

Metody

burza mózgów, dyskusja, praca zespołowa, wykład

Użyte środki

poradniki edukacyjne, prezentacja PowerPoint, tablica

Przebieg zajęć

1. Zajęcia rozpocznij krótką rozmową na temat robienia zakupów. Zapytaj uczniów, na co zwracają uwagę przy wyborze produktów. Staraj się naprowadzić uczniów na informacje znajdujące się na opakowaniach, w tym na różnego rodzaju znaki i symbole. Zapisz na tablicy wymienione aspekty, którymi uczniowie kierują się podczas zakupów.
2. Wyjaśnij uczniom, czym są ekoznaki i ekologiczna certyfikacja. Zapytaj jakiego typu towary powinny być poddawane ekoznakowaniu. Następnie, podziel klasę na pięć grup i każdej grupie przydziel wybrany rodzaj towarów konsumpcyjnych:
  - środki czystości, chemia gospodarcza i kosmetyki
  - wyposażenie łazienek i kuchni
  - opakowania
  - papier
  - transportPoproś, aby uczniowie zastanowili się, ze względu na jakie właściwości towary te mogą podlegać ekocertyfikacji. Zwróć uwagę, że najważniejsze są te cechy, które wykazują istotną uciążliwość dla środowiska i szerokie, realne możliwości jej likwidacji.
3. Korzystając z poradników edukacyjnych bądź prezentacji PowerPoint przedstaw znaczenie poszczególnych znaków. Wykład powinien mieć charakter jak najbardziej interaktywny. Zachęcaj uczniów, zadając im pytania, np.: czy spotkali się z tymi znakami, na jakich produktach można je znaleźć oraz co one mogą oznaczać.
4. Na zakończenie zaproponuj uczniom rozwiązanie ćwiczenia z poradnika, polegającego na przyporządkowaniu odpowiednich ekoznaków do ich opisów.

Przydatne linki

www.mlodykonsument.pl/page/ekoznaki-144.html

[publikacja „Zielone znaki” Polskiej Zielonej Sieci]

www.ziemia.org/eko-znaki.php

[o ekoznakach]

www.zieloneznaki.pl

[kampania „Znak ma znaczenie”]

www.ec.europa.eu/ecolabel

[ogólne informacje o Margerytce]

www.eco-label.com

[zielony sklep]

3 R czyli: reduce, reuse, recycle

Cele

Po zakończeniu zajęć uczeń/uczennica:

- rozumie w czym tkwi problem nadmiernej produkcji odpadów
- zna sposoby ograniczania powstawania odpadów oraz wtórnego ich wykorzystania
- potrafi dokonywać właściwych wyborów konsumenckich w celu zmniejszenia ilości wytwarzanych odpadów
- potrafi prawidłowo segregować odpady

Metody

burza mózgów, dyskusja, praca zespołowa, wykład

Użyte środki

poradniki edukacyjne, prezentacja PowerPoint, duże arkusze papieru, pisaki, karteczki samoprzylepne

Przebieg zajęć

1. Zajęcia rozpocznij pytaniem o szacunkową ilość wytwarzanych przez uczniów i ich rodziny odpadów. Zapytaj, jak często opróżniany jest ich domowy pojemnik na śmieci. Przytocz aktualne dane obrazujące ilość produkowanych przez Polaków odpadów komunalnych (ok. 300 kg na osobę rocznie).
2. Blisko jedna trzecia odpadów wyrzucanych w naszych domach to odpady opakowaniowe. Pod względem objętości stanowią one ponad 60% odpadów domowych. Najczęściej spotykamy opakowania wykonane z papieru, tworzyw sztucznych, szkła, metalu. Często są to opakowania wielowarstwowe, złożone z różnych materiałów, np. kartonik od mleka. Współczesne opakowania oprócz swej podstawowej funkcji ochronnej pełnią wiele innych zadań: na nich znajdują się obowiązkowe informacje o produkcie, ale przede wszystkim są one nośnikiem reklamy. Poproś uczniów, aby z poradnika przeczytali tekst „Opakowania jak z bajki”, a następnie w parach opracowali odpowiedzi na pytania znajdujące się pod nim. Zaproponuj, aby jedna z par zreferowała przygotowane przez siebie odpowiedzi.
3. Zapytaj uczniów jak zdefiniowaliby termin „śmieć” lub „odpad”. Czy w środowisku naturalnym występuje coś takiego jak śmieć? Wyjaśnij uczniom, że odpadem jest każda rzecz, substancja, materiał, który jest niepotrzebny. Nawet najbardziej pożądany przedmiot świata, kiedy się znudzi i staje się niepotrzebny, zamienia się w śmieć. By zapadło to w pamięć, możesz wyrzucić jakiś przedmiot do kosza. W tym momencie staje się on śmieciem. Za chwilę może tym śmieciem nie być, wystarczy go wyjąć z kosza. Po tej demonstracji, zapytaj uczniów, gdzie jest miejsce śmieci. Najprawdopodobniej większość odpowie, że w koszu na śmieci. Ale czy na pewno kosz jest najlepszym miejscem dla niechcianej książki, ubrań, zużytych baterii, stoika, wczorajszej gazety czy butelki?
4. Podziel klasę na kilkusobowe grupy, rozdając im samoprzylepne karteczki. Poproś, aby każda z grup wymyśliła co najmniej 5 sposobów na zmniejszenie ilości wytwarzanych przez siebie odpadów, zapisując każdy z nich na oddzielnej karteczce. Następnie na dużym arku-

szu papieru narysuj trzy okręgi, podpisując je: reduce, czyli unikanie powstawania odpadów, reuse, czyli wielokrotne wykorzystanie produktów, recycle, czyli odzysk surowców wtórnych. Poproś przedstawicieli każdej z grup o zaprezentowanie swoich pomysłów, umieszczając karteczki w odpowiednim okręgu. Wytłumacz uczniom zasadę 3R, w razie potrzeby uzupełniając ich pomysły. Zaproponuj, aby powstały w ten sposób „kodeks” ograniczania powstawania odpadów uczniowie powiesili w widocznym miejscu w swojej klasie.

5. Zapytaj uczniów jaki procent wytwarzanych rocznie w Polsce odpadów trafia na wysypiska (około 96,7%), a jaki procent odpadów jest przetwarzanych i wtórnie wykorzystywanych (około 1,2%). Zapytaj uczniów jak wygląda system segregacji odpadów w ich gminie. Korzystając z prezentacji PowerPoint lub poradników edukacyjnych przedstaw jak należy odpowiednio segregować odpady. W tym celu możesz także wykorzystać przygotowane wcześniej i odpowiednio oznaczone pudełka (papier, tworzywa sztuczne, szkło, metal) oraz zebrane śmieci, a następnie poprosić uczniów, żeby samodzielnie je posegregowali.

6. Na zakończenie lekcji, jako pracę domową, zaproponuj zadanie z poradnika.

Przydatne linki

www.recykling.pl

[wszystko o recyklingu i selektywnej zbiórce odpadów]

www.naszaziemia.pl

[Fundacja „Nasza Ziemia” i jej akcje – przede wszystkim – Sprzątanie Świata]

www.fos.pl

[strona Stowarzyszenia Forum Opakowań Szklanych – wszystko o recyklingu szkła]

www.recykling.edu.pl

[kampania Ośrodka Działań Ekologicznych „Źródła” *Sklep Wysypisko. Ulica jednokierunkowa?*]

www.szkolnyaudyt.pl

[kampania Stowarzyszenia na rzecz Ekorozwoju „Agro-Group” *Czy ja dbam o środowisko?*]

www.zb.eco.pl/article/odpady-a4911

[multimedialna płyta Wydawnictwa „Zielone Brygady” *Co każdy ze śmieciami robić powinien?*]

www.recykling.org

[kampania Fundacji Wspierania Inicjatyw Ekologicznych promująca selektywną zbiórkę odpadów]

Żywność

Cele

Po zakończeniu zajęć uczeń/uczennica:

- rozumie dlaczego warto kupować żywność wyprodukowaną w sposób zrównoważony: żywność ekologiczną, lokalną, świeżą
- wie gdzie oraz jak kupować żywność wyprodukowaną w sposób zrównoważony
- wie dlaczego i jak ograniczać odległość jaką pokonuje żywność od miejsca wyprodukowania do miejsca konsumpcji (tzw. *food miles*)
- wie czym jest żywność genetycznie modyfikowana (żywność GM, żywność transgeniczna)
- rozumie dlaczego warto troszczyć się o dobrostan zwierząt
- potrafi dokonywać świadomych wyborów związanych z zakupem żywności

Metody

burza mózgów, dyskusja, praca zespołowa, wykład

Użyte środki

poradniki edukacyjne, prezentacja PowerPoint, tablica

Przebieg zajęć

1. Zapytaj uczniów gdzie najczęściej kupują żywność, jaka to jest żywność, co lubią jeść. Spytaj, czy wiedzą, co to jest żywność ekologiczna oraz czym się ona różni od żywności tradycyjnej. W razie potrzeby uzupełnij wypowiedzi uczniów przedstawiając najważniejsze cele rolnictwa ekologicznego.
2. Poproś uczniów, aby z poradnika przeczytali tekst „Postawy polskich konsumentów wobec żywności ekologicznej” i w parach opracowali odpowiedzi na pytania znajdujące się pod tekstem. Skłoń uczniów do dyskusji, zwracając szczególną uwagę na pytanie drugie: „Jak rozpoznajesz żywność ekologiczną?” W razie potrzeby sięgnij do materiałów znajdujących się w rozdziale o ekoznakach.
3. Następnie wytłumacz uczniom dlaczego warto kupować lokalną i świeżą żywność, czym są *food miles* i dlaczego warto je ograniczać. Zapytaj uczniów, co oni mogą zrobić, żeby ograniczyć *food miles*.
4. Poproś uczniów, aby zastanowili się, gdzie można kupić żywność wyprodukowaną w sposób zrównoważony, czyli żywność ekologiczną, lokalną i świeżą. W razie potrzeby uzupełnij wypowiedzi uczniów. Jako przeciwstawienie tych miejsc podaj przykład hipermarketów. Spytaj uczniów czy lubią w nich robić zakupy i co o nich wiedzą. Wytłumacz dlaczego wzrost ilości hipermarketów prowadzi do likwidacji małych sklepów spożywczych i tym samym pozbawia wiele osób miejsc pracy.
5. Zapytaj uczniów, czy wiedzą, co to jest żywność genetycznie modyfikowana. Poproś, aby wymienili jak najwięcej skojarzeń związanych z tą żywnością. Wymienione skojarzenia zapisz na tablicy. Wytłumacz czym jest żywność GM, jakie wiążą się z nią problemy i kontrowersje.

Jeżeli pozwoli Ci na to czas, możesz zaproponować uczniom debatę. Podziel klasę na zwolenników i przeciwników żywności GM i moderuj toczącą się dyskusję. Skoncentruj się na takich zagadnieniach jak: czy żywność GM może wpływać na nasze zdrowie, czy żywność GM wyżywi głodujących, czy produkcja żywności GM wpływa na różnorodność biologiczną.

6. Zapytaj się uczniów, ile wiedzą o hodowli zwierząt gospodarskich: gdzie się ona odbywa i w jakich warunkach. Uzupełniając wypowiedzi uczniów skoncentruj się na hodowli drobiu. Korzystając z informacji zawartych w poradniku w ramce „Kupuj odpowiedzialnie: JAJA” wyjaśnij w jaki sposób oni, jako konsumenci, mają wpływ na dobrostan zwierząt.
7. Jako zadanie domowe zaproponuj uczniom, aby wysłali list do sklepu, w którym robią zakupy z zapytaniem czy posiada on w swojej ofercie jaja pochodzące z humanitarnych sposobów chowu kur. Wyjaśnij, że taki list zwróci uwagę właścicieli sklepów na wpływ ich oferty na dobrostan zwierząt oraz poprawę standardów ich życia.

Przydatne linki

www.ekozywnosc.pl

[serwis konsumenta żywności ekologicznej]

www.jedz-lepiej.org

[ogólnoeuropejska kampania dotycząca żywności]

www.100milediet.org

[kampania promująca żywność lokalną]

www.fwi.co.uk

[kampania brytyjskiej organizacji Farmers Weekly dotycząca food miles]

www.slowfood.com

[ruch promujący alternatywy dla fast foodów]

www.rolnictwoekologiczne.org.pl

[kampania na rzecz rolnictwa ekologicznego]

www.greenpeace.org/poland/kampanie/stop-gmo

[kampania Greenpeace „Stop GMO”]

www.icppc.pl

[Międzynarodowa Koalicja dla Ochrony Polskiej Wsi, kampania anty-GMO]

www.empatia.pl

[Stowarzyszenie Empatia]

www.klubgaja.pl

[Klub Gaja i jego akcje na rzecz ratowania zwierząt]

Zmiany klimatu, CO₂ i Ty

Cele

Po zakończeniu zajęć uczeń/uczennica:

- rozumie na czym polegają zmiany klimatyczne oraz co je powoduje
- zna następstwa ocieplenia klimatu na Ziemi
- rozumie konieczność stosowania alternatywnych źródeł energii
- wie jak gospodarować energią w sposób bardziej odpowiedzialny

Metody

burza mózgów, dyskusja, praca zespołowa, wykład, plakat

Użyte środki

poradniki edukacyjne, prezentacja PowerPoint, marker, duże arkusze papieru, pisaki, karteczki samoprzylepne

Przebieg zajęć

1. Zaczynij zajęcia od krótkiego wprowadzenia, w którym zwróć uwagę na pojawiające się ekstremalne zjawiska pogodowe takie jak: fale upałów, powodzie, huragany, susze, sztormy. Zapytaj uczniów z czego wynikają te anomalie. Następnie przedyskutuj z nimi takie kwestie jak: zmiany klimatyczne zachodzące na przestrzeni dziejów, przyspieszenie zmian klimatycznych w XX wieku, wpływ człowieka na zmiany klimatyczne. W tym miejscu, korzystając z prezentacji PowerPoint, pokaż uczniom zachodzące zmiany temperatury na Ziemi. Konsekwencją dyskusji powinno być zwrócenie uwagi uczniów na zmiany zachodzące w atmosferze pod wpływem działalności człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem efektu cieplarnianego.
2. Podziel klasę na czteroosobowe zespoły i zaproponuj wykonanie plakatu przedstawiającego istotę efektu cieplarnianego. Następnie poproś uczniów o zaprezentowanie wykonanych prac oraz o komentarz. Powinien on uwzględniać: źródła gazów cieplarnianych, wpływ gazów cieplarnianych na zmiany w atmosferze, skutki efektu cieplarnianego. W razie potrzeby uzupełnij prezentacje uczniów o wiadomości zawarte w poradnikach edukacyjnych. Ilustracja efektu cieplarnianego znajduje się w prezentacji PowerPoint na płycie CD.
3. Podziel klasę na 5 grup, przydzielając każdej z nich jeden typ energii odnawialnej (energia wiatrowa, energia słoneczna, biomasa, energia geotermalna, energia wody). Poproś uczniów, aby w grupach zastanowili się, jakie są realne możliwości szerokiego zastosowania danych rodzajów odnawialnych źródeł energii w Polsce.
4. Narysuj na tablicy 9 okręgów i podpisz je odpowiednio: ogrzewanie, światło, gotowanie, pranie, lodówka i zamrażarka, zmywarka, komputer i drukarka, czajnik elektryczny, transport. Następnie poproś, aby uczniowie zastanowili się, w jaki sposób mogą gospodarować energią w sposób bardziej odpowiedzialny i w tym samym przyczynić się do zahamowania zmian klimatu. Po zweryfikowaniu odpowiedzi (propozycje nie powinny się powtarzać), poproś, by uczniowie zapisali zaproponowane przez siebie zasady na karteczkach samoprzylepnych

i przykleili je wewnątrz odpowiednich okręgów. Zaproponuj, aby powstały w ten sposób „kodeks” uczniowie umieścili w widocznym miejscu w klasie tak, by przypominał o zasadach odpowiedzialnego gospodarowania energią.

5. Jako pracę domową zaproponuj zadanie z poradnika.

Przydatne linki

www.wwf.pl/kampanie/kampania_energia.php

[kampania WWF „Zróbmy dobry klimat”]

www.topten.info.pl

[przewodnik po energooszczędnych urządzeniach gospodarstwa domowego]

www.ec.europa.eu/environment/climat/campaign/index_pl.htm

[kampania Komisji Europejskiej „Ty też masz wpływ na zmiany klimatu”]

www.greenpeace.org/poland/kampanie/zmiana-klimatu

[kampania Greenpeace na temat zmian klimatu]

www.ecofoot.org

[tu obliczysz swój własny ślad ekologiczny]

www.aeris.eko.org.pl

[posadź drzewko z Fundacją Aeris Futuro, dedykując je bliskiej osobie]

www.bis.agh.edu.pl/energia

[kampania studentów AGH Oszczędź Sobie! Zatrzymaj Dobrą Energię!]

www.mycarbonfootprint.eu/pl

[kalkulator emisji dwutlenku węgla]

www.biomasa.org

[serwis na temat zmian klimatu i odnawialnych źródeł energii]

www.co2.org

[strona organizacji Climat Care, na której policzysz, jakie ilości dwutlenku węgla emitujesz do atmosfery poprzez transport]

Woda – nasze wspólne dobro

Cele

Po zakończeniu zajęć uczeń/uczennica:

- zna podstawowe statystyki dotyczące dostępu do wody pitnej, a także ilości i jakości zasobów wodnych na świecie
- wie i rozumie, że każdy człowiek ma prawo do czystej wody
- rozumie celowość racjonalnego korzystania z zasobów wodnych i potrafi to uzasadnić
- wie jak korzystać z wody w sposób bardziej odpowiedzialny

Metody

burza mózgów, dyskusja, praca zespołowa, wykład

Użyte środki

poradniki edukacyjne, prezentacja PowerPoint, duże arkusze papieru, pisaki, karteczki samoprzylepne

Przebieg zajęć

1. Na dużym arkuszu papieru napisz „Ziemia – niebieska planeta”. Wokół napisu narysuj ogromną kulę i poproś, aby któryś z uczniów podzielił ją na części obrazujące jaki procent powierzchni Ziemi zajmuje woda, jaką część tych zasobów stanowi woda słodka, a jaką część woda zdatna do picia. Przedstaw uczniom statystyki dotyczące ilości zasobów wodnych na świecie: woda zajmuje ponad 70% powierzchni naszej planety, z czego zaledwie 2,5% to woda słodka, a mniej niż 1% to woda zdatna do picia.
2. Wyjaśnij uczniom, że dostęp do świeżej wody pitnej jest prawem każdego człowieka. Mimo to duża część ludzi (około 1,1 miliarda na 6 miliardów wszystkich mieszkańców Ziemi) nie ma do niej dostępu. Około 2,4 miliarda osób, czyli powyżej jednej trzeciej ludzkości nie ma również możliwości korzystania z urządzeń sanitarnych zaopatrzonych w wodę. Niesie to za sobą ogromne konsekwencje. 75% chorób w krajach rozwijających to choroby wywołane brakiem dostępu do czystej wody. Zakażona, brudna woda zabija więcej ludzi niż AIDS, nowotwory czy wojny. Problem ten dotyczy w głównej mierze Afryki oraz Azji. Korzystając z poradników edukacyjnych przedstaw uczniom zróżnicowanie regionalne w dostępie do wody pitnej na świecie. Wyjaśnij, że kryzys wodny to nie tylko problem odległych części świata, ale także Polski.
3. Poproś, by uczniowie zastanowili się, w jaki sposób mogą chronić zasoby wodne w swoim codziennym życiu, korzystając z nich w sposób bardziej odpowiedzialny. Po zweryfikowaniu odpowiedzi (propozycje nie powinny się powtarzać), poproś, by uczniowie zapisali zaproponowane przez siebie zasady na karteczkach samoprzylepnych i przykleili je wokół napisu „Ziemia – niebieska planeta”. Zaproponuj, aby powstały w ten sposób „kodeks” uczniowie umieścili w widocznym miejscu w klasie tak, by przypominał o zasadach odpowiedzialnego korzystania z wody. Można go także umieścić w miejscach bezpośrednio związanych z użytkowaniem wody – w łazience czy kuchni.
4. Jako pracę domową zaproponuj zadanie z poradnika.

Przydatne linki

www.wodapitna.pl

[serwis Polskiej Akcji Humanitarnej na temat dostępności wody pitnej na świecie]

www.sprawiedliwyhandel.pl/artykuly/2003/woda_dostep.html

[artykuł o dostępności wody i jej skażeniu w Trzecim Świecie]

www.woda.ovh.org

[wszystko o wodzie]

www.naszbaltyk.pl

[o ochronie wód Bałtyku]

www.worldwater.org

[dane na temat wody na świecie]

Odpowiedzialny biznes

Cele

Po zakończeniu zajęć uczeń/uczennica:

- potrafi wyjaśnić czym jest społeczna odpowiedzialność biznesu
- zna znaczenie etyki biznesu
- wie dlaczego warto popierać etyczne i odpowiedzialne firmy
- potrafi rozróżnić działania służące jedynie naprawieniu reputacji firmy od prawdziwych strategii CSR

Metody

burza mózgów, dyskusja, praca zespołowa, wykład

Użyte środki

poradniki edukacyjne

Przebieg zajęć

1. Zapytaj uczniów, jakie produkty kupili w przeciągu ostatnich kilku dni. Spytaj czy wiedzą jaka firma je wyprodukowała. Następnie poproś uczniów, aby wymienili wszystkie osoby, których życie wiąże się z działalnością tej firmy: te które ją tworzą i wchodzą w jej skład oraz te które tworzą otoczenie dla jej funkcjonowania. Oczekiwane odpowiedzi to: pracownicy, właściciele i inwestorzy, dostawcy, konkurencja, społeczność lokalna i klienci. Następnie, zapytaj, jak zdaniem uczniów powinny wyglądać relacje między tymi podmiotami. Czy według nich firma powinna inwestować w tworzenie jak najlepszych relacji ze swoim otoczeniem, czy lepiej, żeby koncentrowała się jedynie na pomnażaniu zysków?
2. Podziel klasę na cztery zespoły. Aby uczniowie dobrali się w sposób losowy, poproś aby odliczyli do 4 a następnie pogrupowali się odpowiednio jedynekami, dwójkami, trójkami, czwórkami. Powiedz uczniom aby wybrali sobie jakiś produkt i postawili się w pozycji jego producenta. Daj im 5-10 minut na przygotowanie odpowiedzi na poniższe pytania:
  - Jak oni, jako przedsiębiorcy, budowałiby dobre relacje z danymi podmiotami: klientami, pracownikami, konkurencją i społecznością lokalną?
  - Jak oni, jako przedsiębiorcy, zmniejszyliby koszty produkcji w celu maksymalizacji zysków?

Uwzględniając odpowiedzi uczniów, przedyskutuj z klasą, czy firmy są w stanie pogodzić osiąganie trwałego zysku przy jednoczesnym mądrym kształtowaniu relacji z klientami, pracownikami, właścicielami i inwestorami, konkurencją i społecznością lokalną.

3. Każdej z czterech grup przypisz następujące role: pracownicy, klienci, społeczność lokalna, konkurencja. Przedstaw uczniom poniższą historię:

Pomagać czy nie pomagać?

Piekarnia przez cały rok przekazywała nieodpłatnie chleb osobom ubogim. Jednakże urząd skarbowy nakazał zapłacić właścicielowi piekarni ponad 200 tysięcy złotych zaległego podatku VAT, gdyż uznał ten gest jako darowiznę. Piekarz nie miał tyle pieniędzy. Urząd zablokował działalność piekarni, uznając, że zgodnie z przepisami piekarnia powinna była przekazywać chleb przez organizacje charytatywne. Właściciel piekarni nie robił tego, ponieważ bał się, że chleb – zanim trafi do potrzebujących – zdąży sczerstwieć. Piekarz stał się po części ofiarą niejasnego i sprzecznego wewnątrznie prawa. Egzekucje należności zawieszono po interwencji mediów. Nie ulega jednak wątpliwości, że ze względów ekonomicznych piekarnia lepiej by na tym wyszła, gdyby wyrzucała chleb na śmietnik, ponieważ od wyrzuconego chleba nie musiałaby płacić żadnego podatku.

Następnie, poproś żeby zastanowili się nad tą sytuacją z perspektywy roli, którą odgrywają. Zachęcając uczniów do dyskusji, zapytaj co według nich powinna zrobić firma:

- zrezygnować z pomagania biednym, ponieważ wiążą się z tym same kłopoty
  - przekazywać chleb przez organizacje charytatywne
  - podwyższyć cenę chleba w celu pokrycia kosztów zwiększonych podatków
  - obniżyć płacę pracownikom w celu pokrycia kosztów zwiększonych podatków
  - nadal przekazywać chleb potrzebującym, ale w dokumentach wykazywać jego wyrzucenie
  - próbować znaleźć sojuszników i z nimi lobbować o zmiany w prawie
4. Aby uwrażliwić uczniów na różnicę między CSR a działaniami służącymi naprawie utraconej reputacji firmy, zaprezentuj im przykład z poradnika: „Pułapki CSR”. Następnie wywołaj dyskusję dotyczącą takich praktyk, zadając poniższe pytania:
- Czy maskowanie prowadzenia złych praktyk poprzez propagowanie dobrych praktyk jest etyczne?
  - Czy dobre praktyki są w stanie niwelować złe praktyki?

Aby uzmysłowić uczniom różnice między CSR a działaniami naprawy wizerunku, możesz odnieść powyższe pytania do ich życia codziennego, do ich dobrych i złych uczynków.

Następnie podkreśl, że CSR to działania dobrowolnie uwzględniające aspekty społeczne i środowiskowe w strategii prowadzenia przedsiębiorstwa. Działania podobne do CSR, aczkolwiek służące odbudowie reputacji firmy, są swego rodzaju pułapkami dla odpowiedzialnego konsumenta. Niemniej jednak zachęć ich do szukania odpowiedzialnych firm, sugerując odwiedzenie stron internetowych wymienionych na końcu rozdziału.

5. Na zakończenie zajęć zaproponuj ćwiczenie z poradnika.

Przydatne linki

www.fob.org.pl

[Forum Odpowiedzialnego Biznesu]

www.fks.dobrestrony.pl

[Fundacja Komunikacji Społecznej]

www.uokik.gov.pl/pl/informacja_i_educacja/educacja

[Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów – więcej informacji o CSR]

www.transnationale.org

[tu dowiesz się o polityce firm z całego świata]

www.ethicalcorp.com

[wszystko o firmach odpowiedzialnych społecznie]

www.ethicalconsumer.org

[brytyjska organizacja promująca odpowiedzialną konsumpcję]

www.treehugger.com

[porady dla odpowiedzialnych konsumentów]

Bibliografia

1. Bonikowska M. (red.), „Rozmowy o dobrym biznesie. Spotkania z polskimi przedsiębiorcami”, Grupa BOSS, Warszawa 2006
2. Chauveau L., „Mały atlas zagrożeń ekologicznych”, Larousse, Wrocław 2004
3. Filek J., „Społeczna odpowiedzialności biznesu. Tylko moda czy nowy model prowadzenia działalności gospodarczej?”, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Kraków 2006
4. Grodzińska-Jurczak M., Tarabuła-Fiertak M., „Co każdy uczeń ze śmieciami robić powinien. Zestaw scenariuszy zajęć dla nauczycieli szkół podstawowych i gimnazjów”, Wydawnictwo „Zielone Brygady”, Kraków 2006
5. Huma M., „Jak kupować by nie dać się upolować”, Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć, Kraków 2006
6. „Inżynieria genetyczna czy rolnictwo ekologiczne? Fakty i mity”, IFOAM 2003
7. Juszcak E., „Książka o wodzie”, Wydawnictwo Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej Sp. z o. o. w Koszalinie, Koszalin 2002
8. „Lokalna żywność, globalna pomyślność. Pakiet kampanijny”, Wydawnictwo „Zielone Brygady”, Kraków 2005
9. Mitraszewska A., „Konsumpcja w zielonym przebraniu”, „Gazeta Wyborcza”, 17 kwietnia 2007
10. Norberg-Hodge H., Merrifield T., Gorelick S., „Powrót gospodarki żywnościowej do korzeni. Lokalne alternatywy wobec globalnego przemysłu rolnego”, Wydawnictwo „Zielone Brygady”, Kraków 2005
11. „Poradnik jak oszczędzać energię w domu”, kampania „Zróbmy dobry klimat”, WWF Polska, Warszawa 2006
12. „PowerSwitch! Od węgla do czystej energii”, WWF Polska, Warszawa 2003
13. „Respo – magazyn odpowiedzialnego biznesu” nr 4 (18), październik 2003, Forum Odpowiedzialnego Biznesu
14. Ritzer G. „Magiczny świat konsumpcji”, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa 2001
15. Rok B., „Odpowiedzialny biznes w nieodpowiedzialnym świecie”, Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2004
16. Stankiewicz D., „Rolnictwo ekologiczne”, Biuro Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu, Warszawa 1999
17. „Stosuj czyste zasady!”, Komisja Europejska, Luksemburg 2006
18. „Zmiany klimatu – o co w tym wszystkim chodzi? Wprowadzenie dla młodzieży”, Komisja Europejska, Luksemburg 2006
19. „Zmieniaj: Oszczędzaj. Wyłączaj. Odzyskuj. Idź pieszo”, Komisja Europejska, Luksemburg 2006
20. Znaniecki P., „Zielone znaki czyli jak wybrać produkty przyjazne środowisku”, Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć, Kraków 2003

www.ekonsument.pl
www.efte.org
www.oxfam.org.uk
www.wwf.pl/kampanie/kampania_energia.php
www.ethical-company-organisation.org
www.sprawiedliwyhandel.pl
www.wodapitna.pl
www.szkolnyaudyt.pl
www.gajonet.pl
www.fob.org.pl
www.odpowiedzialnybiznes.pl
www.zb.eco.pl
www.bialegawrony.org
www.ekozywnosc.pl
www.ziemia.org
www.ecofoot.org
www.bis.agh.edu.pl/energia
www.gappolska.org
www.cbr.edu.pl
www.unic.un.org.pl
www.ec.europa.eu/ecolabel
www.worldwater.org